

Geneza sistemului de „sociologie, etică și politică”, al profesorului Dimitrie Gusti

I. Mediul german de formare a Profesorului Gusti

1. Dimitrie Gusti n-a fost primul învățat român format în mediul culturii germane. Înaintea lui, alții luaseră aceeași cale, părăsind, intrucitva, tradiția „pașoptistă”, a educării lor în Universitățile franceze. Studiaseră astfel în Germania oameni de seamă precum Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu, A.D. Xenopol, N. Iorga, Simion Mehedinți, C. Rădulescu-Motru și mulți alții.

În ce-l privește pe Gusti, el a sosit în Germania în anul 1898, în vîrstă fiind de numai 18 ani și a stat acolo pînă în 1910, doar cu o finală scurtă trecere prin Paris. Întreaga lui formație s-a făcut deci în Germania, sub dubla influență a vieții sociale și a celei intelectuale de acolo. Ceea ce merită să fie analizat.

a. Problemele sociale ale Germaniei din epoca 1900—1910

Germania se afla la acea vreme în plină expansiune economică și socială. Încetase epoca bismarckiană, cu gravele crize ale „Kulturkampfului” și ale legilor antisocialiste. Din 1880, împăratul Germaniei, Wilhelm al II-lea, confiscase întreaga putere statală, arătîndu-se a fi un despot cu veleități de dominație mondială, manifestată prin gesturi teatrale, de agresivă megalomanie, curînd sfîrșite prin catastrofa războiului mondial din 1914—1918. Germaniei îi lipseau totuși coloniile, căci, ridicată prea tîrziu la rangul de mare putere, nu putuse lua parte la marele proces de cucerire a imperiilor coloniale, întreaga suprafață a globului fiind gata acaparată de metropolele Portugaliei, Spaniei, Olandei, Franței și Angliei. Abia începînd din 1886 apucase Germania să mai ia în stăpînire, cu forța sau prin cumpărare, cîteva pețece coloniale, în Africa și Asia (Togo, Camerun, Noua Guinee, Insulele Mariene și Caroline). Totuși grație muncii sale disciplinate și inteligente, Germania reușise să-și asigure o bună stare economică de prim rang. Mărfurile sale industriale fiind de excelență calitate, erau căutate pe plan mondial, răspîndite fiind printr-o excelență rețea de mijloace de transporturi maritime, fluviale și terestre, dublată de o pînză de instituții bancare, ajunsă în rivalitate cu marile puteri economice ale pieții mondiale.

b. Viața intelectuală a Germaniei

Această bună stare se explică și prin faptul că înflorirea economică a Germaniei era întemeiată pe o puternică cultură științifică și filosofică, la rîndul ei explicată prin posibilitatea de a înzestra țara cu Universități, Laboratoare, Institute, Muzee, Biblioteci, deservite de savanți bucurîndu-se

de o prețuire și o stimă deosebită, punindu-li-se la îndemână tot ce trebuia ca să poată crea o cultură de rang european deschizătoare de drumuri în multiple direcții.

În această privință, Germania avea parte de o veche tradiție, cuprinzând o lungă serie de fruntași ai științelor naturii, ai celor sociale și filosofice, precum Leibniz, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer, Nietzsche, istorici ca Mommsen, Treitsche, Schlosser, Ranke; lingviști ca F. Bopp, frații Grimm; antropologi ca frații Humboldt, Herder și mulți alții.

Această prestigioasă tradiție era continuată în veacul al XIX-lea printr-o nouă serie de gânditori care, de asemenea, se aflau în fruntea culturii europene, urmărind dezvoltarea problemelor puse de înaintașii lor, formind curente neohegeliene și neokantiene (școala de la Marburg și cea de la Baden). În prima decadă a veacului, care ne interesează deosebit, „disputațiile” filosofice se purtau în cadrul așa numitului „Methodenstreit” (luptă de metode) între discipolii Științelor Naturii (Naturwissenschaften) și cei ai „Spiritului” (Geisteswissenschaften), față de care tinărul student Gusti avea deci a lua poziție.

e. Inserarea lui Gusti în viața culturală a Germaniei în prima decadă a veacului al XIX-lea

Ce îi caracteriza pe toți „universitarii”, profesori și studenți, din acea epocă, era preocuparea lor unanimă de a-și „filosofa” cunoștințele cu gândul de a ajunge la o sinteză finală atotcuprinzătoare, la un „Weltanschauung” propriu asupra lumii în care trăiau, care să poată fi formulată filosofic, în mod logic și armonios. Ispita aceasta era generală, astfel că cu greu putea un tinăr student să nu se lase antrenat de acest curent general, de erudiție și de filosofare, fiecare avind dorința de a ajunge la o concepție originală, grație căreia să-și facă loc în rîndul oamenilor de știință, dovedind o erudiție deosebită și un talent literar de expunere a gândurilor lor. Era luat ca exemplu mai ales Nietzsche, vestit nu numai pentru erudiția lui privind filosofia grecească ci și prin talentul său literar. Astăzi continuăm a prețui pe acest filosof mai ales pentru darul lui literar dovedit în : „*Așa gândit-a Zarathustra*”, și mai puțin pentru tentativele lui de a trece „dincolo de bine și de rău” prin supraviețuirea omului singuratec și puternic.

În ce-l privește pe Gusti, nu e credibil ca la vârsta de 18 ani să fi avut scopul de a ajunge creator al unui sistem de Sociologie. De altfel la acea vreme nici nu exista în Germania un învățămînt propriu-zis „sociologic” catedrele de această specialitate fiind înființate mult mai târziu¹. Sigur este, în tot cazul, că el nu avea înclinații spre științele pozitive, că nu voia să ajungă nici inginer, nici medic, nici matematician fiind atras mai ales spre filosofie și științele umaniste.

¹ Situația a fost analizată de mai mulți cunoscători ai problemei, străini, care au învățat în Germania, precum Celestin Bouglé, *Les sciences sociales en Allemagne* (1896) și Raymond Aron, *La sociologie allemande contemporaine* (1935).

Nu se putea însă concepe ca un tânăr doctor al oricărei Universități germane să nu fie un erudit al problemelor de filosofie. A citi textele originale ale filosofilor eleni, latini, apoi francezi și englezi, și a le înțelege în lumina filosofiei germane, era o datorie a oricărui ucenic în ale științelor.

Era deci sigur că Gusti avea să învețe, în primul rînd, filosofie.

În această privință e foarte instructivă amintirea consemnată de Gusti în „autobiografia” sa, despre sfatul pe care i l-ar fi dat bătrînul profesor ieșean Philippide, în ajunul plecării lui în Germania, care era : „ferește-te de speculațiile lui Lazarus”.

Insistăm asupra acestui sfat consemnat în „Amintiri” căci pentru justa înțelegere a mersului gândirii lui aceste „amintiri” sînt o prețioasă călăuză, la a căror citire trîmitem stăruitor ².

În definitiv, cine era acest Lazarus de ale cărui „speculații” urma să se ferească Gusti? E o întrebare a cărei dezlegare deschide o cale sigură pentru înțelegerea sistemului de Sociologie, Etică și Politică pe care îl va elabora Gusti, căci punctul său de pornire este indubitabil legat de problemele înfățișate sistematic de Lazarus și de colaboratorii săi.

2. Problema „Methodenstreit”-ului

Moritz Lazarus (1839—1903), împreună cu Heyman Steinthal (1823—1891) erau redactorii revistei „Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaften” (1853—1890) ³ care stîrnise aprige controverse între specialiștii științelor naturii (Naturwissenschaften) și cei ai Spiritului (Geisteswissenschaften).

Acest mod de a clasifica disciplinele filosofice în două categorii nu numai distincte ci și opuse, avea un lung trecut, fiind reluarea vechii probleme expuse de Platon și Aristotel, și continuată în vremurile noastre prin Francis Bacon de Verulam (1561—1626) și de Jeremiah Bentham (1746—1832) care distingea științele somatologice de cele „pneumatologice”, precum și de Ampère (1775—1836) care le da numele de „corporale” și „noologice”.

Această bifurcare a științelor ne interesează prin faptul că în veacul al XIX-lea, luase naștere în Germania o „ceartă de metode,” un „Methodenstreit” de caracter filosofic, discipolii „științelor” pozitive (fizică, chimie, științele naturale, biologie etc) formînd grupul de „Naturwissenschaften”, negau științelor „umanistice” (istorie, sociologie, lingvistică, teologie, filosofie, culturologie în general) dreptul de a se considera și ele „științifice”, invocînd în cauză o serie de argumente foarte puternice. După a lor părere științele „exacte”, „pozitive”, cercetau legile unei

² D. Gusti, *Fragmente autobiografice; autosociologia unei vieți 1880—1955* (publicate postum, în volumul V de OPERE, sub îngrijirea lui Ovidiu Bădina și Octavian Neamțu (1975). În aceste „Amintiri” se poate recunoaște ceva din darul lui, deosebit, de povestitor și de purtător de dialoguri seminariale cu studenții săi. Căci pe cît de rigid severe și deliberat obiective, erau prelegerile și conferințele lui, pe atît de calde, de viu și de spontane îi erau convorbirile libere, purtate fie între patru ochi, fie în grup restrîns de elevi sau în conducerea dezbaterilor seminariale de largă amploare.

³ Vezi și Moritz Lazarus, *Das Leben der Seele*; și Heyman Steinthal, *Geschichte von Sprachwissenschaften*.

lumi „naturale” (adică existente în natură în mod „obiectiv” independent de prezența și voința noastră). Ele luau deci cunoștință de realități pe care nu le creăm noi dar pe care totuși le cunoaștem grație simțurilor de care dispunem (văz, auz, miros, simț tactil etc.) simțuri pe care le putem ameliora, prin intermediul unor unelte (termometre, barometre, microscopice, telescoape, balanțe, analize chimice, fizice, spectrale, raze X etc.) care fac posibile operațiunile de „numărare și măsurare” de caracter *impersonal*, putând fi adică repetate și verificate de oricine ar dori-o, fiind ca atare indubitabile.

Mai mult încă: fenomenele naturale se dovedesc a fi *constante*, repetându-se neschimbat ori de câte ori o dorim, astfel că le putem experimenta. Ca prototip al legii generale a vieții naturii au fost de pildă, din străvechime, considerate a fi cele privind mersul astrelor pe bolta cerească, succesiunea anotimpurilor, a nopților și zilelor, care au loc indiferent de voința noastră. Unele sînt și repetabile, deci verificabile experimental. E deci vorba de fenomenele naturale pe care le provocăm noi înșine, în condiții de laborator, precum de pildă fierberea apei la 100 grade Celsius. Ba pe unele le putem supune unor operațiuni de analiză, adică de desfacere în elementele lor alcătuitoare, precum și a altora, inverse, de sinteză a lor, precum de pildă analiza apei în Hidrogen și Oxigen și sinteza ei din aceleași elemente luate în anume proporții, simbolizate prin formula H_2O . În concluzie avem tot dreptul să considerăm că fenomenele naturale sînt supuse unor legi implacabile; de la care nu ne putem abate. Disciplinele științifice care se ocupă de aceste fenomene ale naturii sînt așadar *nomotetice* (diriguite de legi); deci „științifice”. Nu regăsim aceeași situație cu privire la fenomenele pe care noi înșine le creăm, în calitatea noastră de ființe dotate cu rațiune, cu capacitatea de a purta judecăți de valoare, de a ne fixa scopuri și de a activa pentru a le atinge. Sînt în această situație o serie de creații umane. Mai întii cele avînd calitatea de a transmite „mesagii” de la om la om, și de la o generație la alta. În primul rînd, însăși graiul omenesc, limbile vorbite (aliterate și literate, mimate, exprimate prin obiecte) — grație cărora putem transmite „mesagii” adică informații (filosofice, religioase, tehnice, juridice, norme etice, moravuri etc.) de la unul la altul și de la o generație la alta.

De asemenea, pot fi transmise și sentimente, emoții, prin mijloace artistice (literatură, arte plastice, muzică, coregrafie, reprezentări teatrale la care se adaugă și acțiuni netransmițătoare de mesagii, cum sînt procedeele tehnice de muncă, acțiunile de luptă războinică.

În tot acest ciclu de fenomene ne aflăm într-o lume creată de noi, adică de comportamente libere, determinate de voința noastră, într-o lume deci de „Freieshandlungen”. Ceea ce face ca faptele noastre să nu fie supuse unor legi de la care abatere nu poate fi, ele fiind deci irepetabile, unice, efemere, neputînd fi măsurate cu instrumente mecanice și nici supuse unor operațiuni experimentale, de analiză și sinteză.

De unde concluzia că întreaga serie de fenomene în care „spiritul” uman este amestecat, adică toată seria de „Geisteswissenschaften” a putut fi declarată ca nefăcînd parte din sfera cercetării științifice, neputînd fi explicate cauzal prin legi, disciplinele care le studiază fiind deci nu nomotetice, ci „pneumatologice”, nu obiectiv naturale, ci subiectiv umane.

Inițial dezbaterile în controversă pe acest subiect au fost purtate în legătură cu disciplina istoriei care, tradițional, se străduia să explice faptele istorice printr-o „filosofie a istoriei”, adică prin arătarea că, totuși istoria omenirii este determinată de existența unor legi. Legi poate de altă natură decât a celor din științele naturii, totuși legi. Filosofii părtași ai „Naturwissenschaft”-urilor negau însă acest lucru, afirmând că istoria nu poate cunoaște legi, „evenimentele” pe care ea le consemnează fiind irepetabile, desfășurându-se haotic, în mod cu totul arbitrar.

De pildă moartea lui Napoleon la Sfânta Elena este indubitabil un fapt istoric. Dar care nu se va mai repeta niciodată.

O întregă școală de „istorici au fost de acord cu acest mod de a interpreta „evenimential” istoria, putându-se deci preta cel mult la o erudiție scrupuloasă, dar lipsită de orizont filosofic și cu atât mai mult neputând avea pretenția de a fi „științifică”. Aceasta e de pildă poziția lui Ranke de care, așa cum am arătat în alte scrieri, s-a lăsat influențat și N. Iorga în primele sale lucrări⁴.

În jurul acestor probleme, stîrnite de lucrările lui Lazarus și Steinthal a fost purtată întreaga dezbateră de „Methodenstreit” dînd naștere unei vaste literaturi⁵.

Controversele nu s-au mărginit însă numai la domeniul istoriei, ci s-au extins la seria întregă de „Geisteswissenschaften”, adică a creațiilor „Geist”-ului uman (suflet, minte, duh) cercetate de seria disciplinelor „umanistice” a căror listă este foarte lungă, cuprinzînd toată seria creațiilor culturale specifice umane, care nu pot fi explicate prin existența unor legi fatale, așa cum de pildă un geniu creator, cum e Eminescu, nu poate fi explicat cauzal prin existența unor legi care i-ar fi determinat apariția, el pîrînd mai curînd a fi efectul unui noroc inexplicabil care a făcut ca acest om să fie genial, înzestrat cu talentul necesar ca să creeze în anumite împrejurări comune masei unui neam întreg, o limbă, o versi-ficație și o stare de spirit, o psihologie copleșitor de sugestivă pentru toți semenii lui. Asemenea fenomene spirituale e clar că nu sînt repetabile, nu pot fi provocate experimental, nu pot fi desfăcute analitic în părți componente și nici obținute sintetic, la porunca dorințelor noastre și că deci nu sînt explicate cauzal. La fel se întîmplă cu toată seria de creații spirituale cu apariția marilor profeți, a creatorilor de religii, a marilor filosofi, a artiștilor plastici, muzicali, a marilor oameni de știință, a marilor conducători de oaste și de împărății.

În concluzie, toate creațiile „duhului” omenesc nu pot fi explicate științific ca disciplinele „Naturale”.

Există însă și un al treilea domeniu de realități care nu sînt nici pur Naturale nici pur Spirituale constituite fiind din creații mintale în legătură cu fenomenul conviețuirii noastre în mijlocul Naturii și între semenii noștri. Într-adevăr în ultimele secole ale istoriei societăților noastre

⁴ Vezi seria de articole pe tema „N. Iorga și Școala Românească de Sociologie”, publicate în revista „Vatra” în anul 1989.

⁵ O analiză a problemei poate fi găsită în N. Bagdasar (1896—1971) *Der Begriff des theoretischen Wertes bei Rickert; Darstellung und Kritik* (1927) și *Filosofia contemporană a istoriei* (1930) Vezi Raymond Aron, *La philosophie critique de l'histoire* (1962) unde sînt analizate părțile lui Wilhelm Dilthey, Rickert, Georg Simmel și Max Weber.

au apărut o serie de discipline : așa zise „*de graniță*” în care partea de creație umanistică este copleșitoare, fără totuși a pierde legătura cu baza lor concret-materială. Astfel *psihologia socială* are o bază fiziologică certă ; de care trebuie să se țină seama, dar care nu explică toată seria de fenomene psihice, în special nu pe cele de psihologie a colectivităților, a diverselor naționalități. Există astfel și o „*antropo-geografie*” care studiază legăturile indisolubile dintre geografia fizică și viața socială a oamenilor. Tot astfel o *biologie socială* în care nu numai „*rasa*” ci și ponderea volumelor și mișcărilor demografice ale unor populații joacă un rol deseori decisiv. De asemeni au apărut și discipline privind viața noastră în societate, deci o serie de „*științe sociale particulare*”, precum *economia politică*, *politologia* (Staatswissenschaften) științele juridice etc. a căror sinteză finală e sociologia.

Ne putem acum explica mai bine sfatul lui Philippide dat lui Gusti la plecarea lui în Germania, de a nu se „lăsa ispitit de speculațiile lui Lazarus”. Erau o clară indicație să nu repete experiența lui Xenopol care, trimis ca bursier al Junimei ca să studieze „istoria”, pierduse mult timp și irosise multă muncă pentru a face nu „istorie” ci „filosofia istoriei”, căutând a da prin a sa „*Théorie de l'histoire*” o soluție originală controverssei despre existența sau inexistența legilor istorice. Gusti era îndemnat deci a nu se lăsa ispitit de aspectele pur filosofice ale diverselor discipline spirituale și sociale, sfat din care Gusti a reținut că e de datoria lui să ia în cercetare seria întregă a disciplinelor sociale particulare, pentru a verifica valoarea lor științifică prin cunoașterea lor directă, nu prin speculații metafizice, oricât de atrăgătoare ar fi fost ele. Ce își propunea deci Gusti era să transforme disciplinele sociale particulare (deci sociologia) în științe pozitive desfăcându-le din matca innăbușitor de copleșitoare a filosofiei. Străduința lui va fi deci : *transformarea științelor sociale în științe pozitive*, în credința că viața socială (nu numai creațiile spirituale ale oamenilor) nu se petrece în mod haotic, ci potrivit unor legi care, în anume condiții de acuratețe de gândire și de rigoare metodologică pot fi deplin cunoscute.

3. F. Paulsen și bazele filosofice ale sociologiei gustiene

Desprinderea lui Gusti din disputele filosofice ale „*Methodenstreit*”-ului ajunse a fi pur verbale, în scopul întemeierii unei discipline sociale de caracter științific pozitiv, nu a însemnat însă o definitivă înlăturare a „filosofiei” din sfera lui de preocupări, ca viitor sociolog. Dimpotrivă : pentru a putea evada din hățișul controverselor filosofice, era necesară prealabila și deplina lor cunoaștere ⁶.

Pentru a-și asigura o erudiție temeinică a istoriei filosofiei Gusti a ales ca profesor pe vestitul Friederic Paulsen.

Acest Paulsen (1846—1908) era autorul unui manual, azi încă vestit în toată lumea, de introducere în studiul filosofiei „*Einleitung in die Philosophie* (1898) ⁷ concepută ca o „*Philosophia militans*” (după

⁶ Reamintim că prima catedră universitară la care a fost numit Gusti, era intitulată : „*Istoria filosofiei grecești*”.

⁷ Există și o traducere în românește a acestui tratat, făcută în 1920 de I. Lupu și D. Pușchilă, în Editura Casei Școalelor.

modelul medieval al unei „ecclesia militans”, formulă pe care Gusti o va reține și folosi ca titlu pentru a sa „sociologia militans”). Paulsen era și autorul unui *Versuch einer Entwicklungsgeschichte der Erkenntnische Theorien* (1875) dar și a unui „*System der Ethik*” (1899) care au fost pentru Gusti, prima sa luare de contact cu problema care va intra în componența finală a sistemului său de „*Sociologie, Etică și Politică*”.

Paulsen se interesa însă și de toate problemele aflate în dezbaterile „Methodenstreit”-ului, fiind atent în special la cele în legătură cu „socialul”, atât ale istoriei cât și ale celorlalte discipline direct sau indirect legate de social.

Deși abia adolescent, Gusti a fost primit în casa acestui profesor, dovadă că era un tânăr vădit „supradotat”, cunoscând acolo pe alți savanți de seamă, precum pe Ferdinand Tönnies (1855—1936) autor al celebrei lucrări „*Gemeinschaft und Gesellschaft* (1882) cu care „a legat prietenie” și cu Georg Simmel (1858—1918) cu care însă s-a înțeles mai puțin, pentru motive asupra cărora vom reveni.

Gusti a avut deci posibilitatea de a se pune rapid la curent cu miezul dezbaterilor de „Methodenstreit”, privind ansamblul disciplinelor „Naturii și ale „Sufletului”.

Nu s-a oprit însă la cercul restrâns al speculațiilor lui Lazarus, reținând din ele doar ce era în legătură cu negarea dreptului de a se socoti „științifice”, adică supuse unor legi, a seriei de discipline „umane”, adică „sociale, înfățișate sub forma „disciplinelor sociale particulare”.

Stăruința lui purta deci asupra unei analize a tuturor acestor științe nou apărute, pentru a dovedi caracterul lor științific, deci dreptul lor de a figura, în mod legitim, în rîndul celorlalte discipline tradiționale.

S-a întâmplat însă că în această muncă de acumulare și de ordonare clasificatorie a disciplinelor privind Natura și Socialul, Gusti a prins pasiune pentru stringerea erudită a bibliografiei critice, fără lacune, a acestui domeniu ajungînd să aibă psihologia colecționarului, pentru care suprema satisfacție rezultă din acumularea de serii complete, pasiune care nu l-a mai părăsit pînă la sfîrșitul vieții sale. Ceea ce a avut darul, să contamineze și pe unii din elevii lui, precum în special pe Petre Andrei care, în toate lucrările sale s-a arătat dornic să aleagă drept teme pe cele clasice care dispuneau de o bogată bibliografie, demonstrativ înfățișată, cu sau fără prilej, dar cu o deosebită virtuozitate. De o aceeași pasiune bibliografică s-a molipsit și Traian Herseni, deși acesta a fost și un cercetător de probleme inedite, rezultate din cercetări făcute la teren, pe viu, avînd deci meritul de a adăuga teme noi, peste cele de mult cunoscute.

Gusti urmărea însă, în fond, nu numai un prilej de magistrală erudiție, ci și argumente pentru a dovedi că sociologia, ca și toate științele sociale particulare, poate fi încadrată într-un sistem de clasificare generală, temă pe care după cum vom vedea, o va expune pe larg încă din prima lui încercare de a formula propriul său sistem de sociologie, etică și politică, în studiul intitulat „Prolegomene”. Gusti puneă atîta teme pe această problemă a clasificării științelor încît a continuat a-și începe întotdeauna cursurile cu problema clasificării științelor. Așa a făcut în cursul din 1926 (primul la care am avut prilejul să asist eu însumi) și tot așa în manualul lui de învățămînt liceal, scris în colaborare cu Traian Herseni, în 1935.

Astăzi însă problema clasificărilor pare a fi total depășită, sociologia fiind acum unanim acceptată de toți învățații, astfel că dovedirea, prin clasificare, a dreptului său de existență a devenit inutilă.

II. Învățămîntul științelor sociale particulare

Gusti, odată lămurit cu privire la dreptul disciplinelor de tip „Geisteswissenschaft” de a fi considerate „științifice”, a hotărît să treacă la învățarea sistematică a tuturor științelor „umanistice”, „sociale”, pentru a dovedi, în deplină cunoștință de cauză, calitatea lor de discipline „științifice”. Ca profesori îndrumători ai doctoratului său nu și-a ales profesori de filosofie, ci specialiști în științe sociale și anume pe psihologul Wilhelm Wundt (1832—1920), pe economistul Karl Bücher (1847—1900) și pe istoricul Karl Lamprecht (1856—1915).

Îi vom urmări, pentru a vedea cîte și care idei a reținut Gusti din învățămîntul acestora, pentru a le integra în propriul său sistem de gîndire.

1. Psihologia și Wilhelm Wundt (1832—1920)

Pentru mulți nu e limpede de ce Gusti a ales pe Wundt ca să-și dea doctoratul cu o teză de etică. Explicarea e totuși clară: Wundt era la acea vreme unul dintre cei mai mari teoreticieni ai științelor și filosofiei, care se străduia să rezolve științific experimental probleme de psihologie, socotite unanim drept specific spirituale. Problemă deci de strict caracter „Methodenstreit”. Psihologia era însă o disciplină de graniță, fiind deopotrivă interesată, în dezlegarea ei, biologia de caracter netăgăduit științific cît și seria complexă de fenomene pur spirituale, neexplicabile fiziologic: memorie, atenție, voință, aprecieri estetice, valorificări axiologice, creații lingvistice, artistice etc. Continuînd cercetările începute de Fechner, Wundt proceda la experimentări de laborator cu ajutorul unor aparate anume construite în acest scop, ajungînd la concluzia existenței unui „paralelism” între fiziologie și psihologie (termenul de „paralelism” — va fi reținut de Gusti și folosit în sistemul său sociologic). Procedeu experimental nu putea fi însă folosit decît în laborator pentru a supune la diferite „teste”, subiecți, luați unul cîte unul; numărul lor putînd fi însă sporit oricît de mult am fi dorit-o. Pe această cale însă numai o parte din probleme puteau fi lămurite, anume cele mai clar legate de fiziologie cum era de pildă; atenția, memoria, acuitatea diferitelor simțuri, nu însă marile creații ale minții omenești, precum: limba, arta, religia, filosofia, științele etc.

Era totuși sigur că problema de „Velkerpsychologie” — se puneau și că în jurul lor exista o întreagă literatură, căutînd să clarifice aceste reale enigme ale creațiilor spirituale. Era deci vorba de cunoașterea unor serii de grupe sociale umane, formînd „Völker”, adică „popoare”, care e de la sine înțeles că nu puteau fi aduse în laborator pentru a fi supuse unor teste experimentale.

Față de aceste probleme trebuia găsită altă cale decît a testelor de laborator. Pentru dezlegarea lor Wundt a arătat că pot fi analizate „manifestările” concrete ale activităților psihice, spirituale, ale maselor de

oameni trăind în viață socială. Psihologul va putea deci cunoaște viața psihică a acestor „Völker” prin studierea limbii, artei, religiei, dreptului, filosofiei, având circulație în cadrul unor mase. Unele din aceste manifestări spirituale sînt transmițătoare de „mesagii” precum e cazul limbii (vorbite, mimate, exprimate prin obiecte) a miturilor religiilor a creațiilor artistice literare și muzicale; altele fiind netransmițătoare de mesagii, dar totuși exprimînd, tacit, anume stări psihice, fiind și ele creații spirituale (sufletești) pe care cercetătorul le poate descifra, fiind deci inteligibile rațional (ceea ce nu e posibil față de fenomenele științelor naturale, fizice).

Teoretic toate aceste manifestări spirituale sînt de fapt acțiuni ale oamenilor care urmăresc obținerea unor anume rezultate, considerate drept „scopuri”, ceea ce implică existența unor „voinți”. În cazul testelor de laborator aceste voințe sînt individuale mărginite la relația dintre om și aparatul mecanic creat de cercetător, în cazul creațiilor spirituale intervine însă relația dintre oameni, relațiile sociale de la grup la grup și în interiorul grupelor, de la om la om. Voințele indivizilor apar deci ca o masă de voințe, deci ca o voință totală, globală, care poate fi socotită drept o „voință socială”. Termenul de „voință socială” fusese folosit anterior de Tönnies primit și amplificat fiind de Paulsen, de Simmel și alții printre care și de Wundt; de la care l-a preluat Gusti). Această „voință socială”, seamănă, deosebindu-se totuși, de termenul de „La volonté générale” care ar fi altceva decît la volonté de tous teoretizate de Rousseau. În concluzie problemele de „Völker psychologie” urmau a fi rezolvate pe baza materialelor documentare strinse de specialiștii de Völkerkunde, etnografi, folcloriști, fiind ținuți în seamă mai ales cei lucrînd în colonii în sinul unor popoare mai simple, aliterate, socotite a reprezenta forme „primitive” de impact ale vieții sociale, deci mai simple și mai ușor de interpretat.

În această privință Wundt a procedat la stringerea unei vaste documentări. Începînd a publica din 1910 o lungă serie de volume închinată psihologiei popoarelor, cu titlul general de „*Völker psychologie. Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache. Mythos und Sitté* — seria cuprinzînd pînă la urmă 10 volume⁸.

Gusti a reținut din acest complex de probleme teoretizate de Wundt, nu numai teoria „voinței sociale” ci și teza ca prin intermediul cercetărilor de „Völkerpsychologie, poate fi depistată viața psihică a unor grupuri de oameni trăind în societate. A ales însă, pentru doctoratul său, o temă mai restrînsă, centrînd-o pe o problemă a eticii, socotită și ea drept o creație spirituală, intitulîndu-și-o „*Egoismus und Altruismus; zur soziologie des praktischen Wollens*” — pe care a tratat-o cu o deosebită acuitate filosofică și cu o amplă erudiție de istorie a doctrinelor.

Important este însă faptul că Gusti a reținut din învățămintele lui Wundt ideea că cercetările făcute etnologic, la teren, pot înlocui cu succes testele din laboratoarele experimentale. Cum însă nu dispunea de lucrări de caracter antropologic privind România, a socotit că este de datoria lui, ca sociolog, să procedeze el însuși la stringerea documentației

⁸ I—II limba; III, IV, V miturile și religia; VI arta; VII, VIII societatea; IX dreptul; X cultura și socialul.

necesare, pentru cunoașterea vieții psihice a poporului său. De unde ideea de bază a necesității organizării campaniilor de „monografii sociologice”. Aceasta spre deosebire de Rădulescu-Motru, elev și el al lui Wundt, care a rămas însă fidel metodei testelor de laborator, pe cînd Gusti a lărgit problema, ridicînd-o la nivelul unor antropologii mai vaste, socotind că prin cunoașterea manifestărilor spirituale ale poporului va putea stabili care le este cadrul psihic determinant, adică viața spirituală care le determină.

Spre deosebire de Wundt însă, Gusti a afirmat că documentarea putînd servi de bază la cercetare vieții psihice a poporului, nu trebuie să se mărginească la studierea „manifestărilor spirituale” cum proceda Wundt, ci trebuia să cuprindă seria toată a „manifestărilor” umane, adăugînd deci celor spirituale, pe cele economice, juridice și politic-administrative.

În acest sens, antropologia pe care o dorea Gusti era de caracter cultural (și simultan social), dîndu-se termenului de „cultural” înțelesul cel mai larg cu putință, care amintește pe cel formulat de E.B. Tylor, potrivit căruia sint „culturale” seria întregă a creațiilor umane în vederea acomodării oamenilor la mediul lor natural (precum și a celui social) deci nu numai cele „spirituale” (limbă, mituri, credințe etc.) ci și sociale, economice, juridice și structuri formale de viață socială⁹, care în sistemul lui Gusti vor fi clasificate în schema a patru manifestări: spirituale, economice, juridice și administrativ-politice.

A fost deci firesc ca Gusti să aleagă drept al doilea conducător al doctoratului său, imediat după Wundt, pe economistul Bücher.

2. Economia politică și Karl Bücher (1847—1930)

Ca un fel de contrapondere la preocupările filosofice exclusiv legate de științele „spirituale” (de „Geisteswissenschaften”) Gusti a ales ca specialitate secundară a doctoratului său, disciplina economiei politice, studiînd-o cu profesorul Karl Bücher, afirmînd în autobiografia sa, că „realismul sociologic pe care l-am practicat mai tîrziu prin cercetările la teren cu studenții mei îl datoresc, nu numai lui Wundt ci și lui Bücher.

Acest Karl Bücher (1847—1930) este unanim apreciat ca autor al lucrării *Die Entstehung der Volkswirtschaft* (din 1893)¹⁰, care continuă a se bucura, astăzi încă, de o faimă mondială. Ce e de menționat însă, în legătură cu Gusti, e că teoria sa e de caracter *concret* și în același timp *istoric* trasat fiind tabloul general al trecerii omenirii printr-o serie de trepte, care merg, gradual, de la o „economie închisă”, de autoconsum, la o serie de alte tipuri de „economie” din ce în ce mai legate de procesul schimbului de produse. Bücher descrie astfel o economie a omului sălbatec, apoi o economie naturală închisă (*Geschlossene Hauswirtschaft*) de caracter domestic, familial, urmată de o economie sătească, treaptă la care, ulterior, a renunțat înglobînd-o în cea „natural-inchisă”, care s-a dezvoltat apoi

⁹ Definiția dată de E.B. Tylor (1832—1917) în *Primitive Culture* (1871) în traducere franceză, *Anthropology* (1881).

¹⁰ Traducere franceză „*Études d'histoire et d'économie politique*” (1901).

în „economia urbană”, schimbul începînd a avea un rost important în „economia națională” căreia i se adaugă, în final, o „economie mondială”.

Gusti a reținut din această schemă teoretică, ceea ce reținuse și de la Wundt, adică, în primul rînd, caracterul *concret* al științelor sociale, care la Wundt aveau forma de „manifestări” sociale, iar la Bücher cel de structuri economice, concretizate în acțiunile de producere, schimb, distribuire și consumare a celor necesare traiului; obligator fiind a se pune accentul pe mecanismul de continuă transformare a fenomenelor concrete, de-a lungul unor procese sociale obligatorii, stările concrete de astăzi fiind continuarea necurmată a celor vechi, desfășurîndu-se atît „normal” cît și „accidental”.

E deci explicabil de ce Gusti, dacă a reținut de la Wundt ideea centrală a unui „cadru psihic”, de la Bücher va reține ideea că „manifestările economice” sînt a se socoti a fi și ele primordiale și fiind cele mai importante din toate manifestările concrete ale acțiunilor omenești. În continuarea aceluiași schimb de gândire, Gusti a ales ca cel de al treilea conducător al doctoratului său pe marele istoric care a fost Karl Lamprecht.

3. Istoria lui Karl Lamprecht (1856—1915)

Acest ilustru istoric avusese și asupra lui N. Iorga o influență decisivă, convingîndu-l să părăsească punctul de vedere propus de Ranke, în favoarea noii concepții de „istorie a culturii”, care era menită să inițiească și gândirea lui Gusti, în elaborarea propriului său sistem de Sociologie.

Lamprecht, nu era de părere că istoria avea a se ocupa de „evenimente” singulare, irepetabile, deci efemere, ci mai curînd și mai ales, de totalul de fenomene variate care compun „cultura” unui popor, această „cultură” avînd o altă istorie decît cea a evenimentelor singulare, căci masa lor decurge conform unor legi pe care istoria e deci datoare să le cunoască.

În felul acesta, Lamprecht ataca și el probleme de filosofia istoriei însă în cu totul alt mod decît al filosofilor de gen Lazarus, Steinthal, Dilthey, Rickert, Simmel și toți ceilalți exponenți ai vieții intelectuale a Germaniei din acea vreme, care se aflau prinși în controversele de „Methodenstreit” privind dreptul istoriei de a se socoti disciplină „nomotetică”, adică ascultînd de legi deterministe, întocmai ca științele pozitive privind Natura.

Tradițional, problema fusese tratată sub formă de filosofie a istoriei, începînd cu arabul Ibn Chaldun (1332—1406) care arătase că imperiile, întocmai ca o ființă vie, se nasc, cresc și sfîrșesc prin a pieri printr-o moarte fatală. Ideea acestei normale „creșteri și descreșteri” ale societăților umane (pe care o regăsim și la Cantemir în ale sale teze privind „creșterea și descreșterea Imperiului Otoman). În veacul al XIX-lea fuseseră propuse diverse scheme de dezvoltare a istoriei în faze succesive: obligatorii, unele fiind „pesimiste”, profetizînd moartea finală a tuturor societăților istorice, altele dimpotrivă, optimiste, proclamînd idealul mesianic al unei societăți finale, perfecte, mai toți pornind de la filosofia lui Hegel, care și el vedea o finală realizare a „Ideii” absolute în forme „prusac-statale”, alții crezînd, ca și mai bătrînul Giambattista Vico (1668—1744) în existența unei legi de veșnică repetare a unui „corso et ricorso” (l'étenel retour”, de care e obsedat și Mircea Eliade).

Lamprecht, propune și el o schemă de fazare a istoriei culturilor; Gusti însă nu a reținut decît ideea că orice societate actuală e continuarea unei alteia, anterioare; deci că societățile formează un lanț neîntrerupt, de la faza anthropogenezei pînă în zilele noastre, oamenii trăind în forme sociale decurgînd necurmat unele, din altele. Sociologul în măsura în care își propune să studieze, prin investigații directe, în mod pozitivist, fenomenele sociale, actuale, trecutul lor, adică „istoria” lor, nu îl putea interesa, menirea de a studia trecutul revenind exclusiv disciplinei istoriei, sociologul mărginindu-se doar să constate că societatea actuală pe care o studiază, e continuarea uneia mai vechi, care constituie deci un fel de „cadru istoric”, o „matcă”, în care s-a format viața actuală. Gusti a preluat deci de la Lamprecht ideea centrală a decurgerii societăților actuale din cele imediat anterioare, tradiția făcîndu-se simțită pe linie culturală, nu însă pe cea evenimentială. Vom analiza ulterior problemele care rezultă din faptul că Gusti socotea că sociologul studiază doar prezentul, atribuind astfel sociologiei un caracter static, aflîndu-se astfel în situație de aporie față de ideea totuși a unui cadru istoric, avînd în această privință o idee contrazicătoare față de cea a lui Paul Barth, care, cum vom arăta, concepea sociologia ca o înlocuitoare a filosofiei istoriei, problemă pe care o vom analiza-o în capitolul următor.

4. Științele juridice și Franz von Liszt

Gusti arată, în autobiografia sa, că după ce și-a luat doctoratul cu Wundt, Bücher și Lamprecht nu și-a considerat încheiată pregătirea academică, avînd „încă multe de învățat” pînă la a putea stăpîni toate științele sociale particulare încredințat fiind că numai o temeinică stăpînire a tuturor științelor sociale poate feri pe sociolog de „primejdia diletantismului și amatorismului”. Ca atare, a început a studia și științele juridice alegînd în această privință, instituția dirijată de profesorul Franz von Liszt (1851—1919) — „Kriminalistischen Seminar”, care însă se ocupa de toate aspectele științelor juridice, Gusti amintind cum, într-o discuție privind curentul juridic al „istorismului” (școala istorică a dreptului), cel al „dreptului natural” și al „finalismului juridic” (Ihering) un membru al Seminarului, Kantorowicz a intervenit atrăgînd atenția că a apărut o lucrare intitulată *Der Kampf um die Rechtswissenschaft* scrisă de un oarecare Gnaeus Flavius de fapt propriul lui pseudonim, lucrare care a declanșat mișcarea așa numitului „freies Recht”, a „dreptului liber”, corespunzător de altfel mișcării franceze cunoscută sub numele de „Ecole de la libre recherche” căreia Gusti i-a adăugat însă și lucrarea lui Eugen Ehrlich (1862—1922), profesor de drept la Universitatea din Cernăuți care publicase lucrarea *Freies Rechtsfindung und freie Rechtswissenschaft* (1903) și care ulterior a organizat o anchetă prin chestionar asupra obiceiului pămîntului, al țăranilor din Bucovina, azi considerat a fi creatorul sociologiei juridice și al mișcării de „lebendiges Recht” (a dreptului viu) prin lucrarea sa *Grundlegung zur Soziologie des Recht* (1913) și multe altele pe care Gusti ni le-a pus la îndemînă avînd asupra noastră o înriurire deseori importantă.

Evident, Gusti a urmărit și mișcarea interpretativă a dreptului din punctul de vedere al concepției materialist-istorică reprezentată în

special prin lucrarea lui Rudolf Stammler (1856—1938) purtînd titlul de „*Wirtschaft und Recht*”, *nach der materialistischen Geschätauffassung* (1896) autor care făcea parte din grupul așa-numiților „Kathedersozialisten) reprezentat printr-o lungă serie de învățați și profesori, atît germani cît și austrieci, pe care Gusti i-a urmărit, aducîndu-și aminte și de faptul că a asistat la conferința de mare răsunset a reformistului Eduard Bernstein socotit eretic de către ortodocși și marxști, precum Kautski.

5. *Anthropogeografia și Friederich Ratzel*

Pentru un sociolog cercetător de teren cum se dorea a fi Gusti, era firesc să țină seama de faptul că „societatea” nu numai că trăiește „istoric”, în timp, ci și că ființează „geografia în spațiu”, cuprinzînd anume arii teritoriale. Ca atare cunoașterea geografiei îi este indispensabilă.

La acea vreme, problema geografiei era dominată, în Germania, de Friederich Ratzel (1844—1904) la care deci Gusti s-a dus pentru a-i audia cursurile și frecventa seminariile.

Pentru un sociolog problema se punea însă în două feluri : era mai întii de a ști dacă și în ce fel Natura geografică, prin diversele sale clime și orografii, poate influența fizic și psihic, pe locuitorii ei ; întrebare la care au căutat răspunsuri o serie lungă de cercetători începînd cu cei ai antichității, apoi a celor din întreg evul mediu, pînă în epoca modernă. Pe de altă parte, se punea întrebarea în ce mod oamenii, prin acțiunea lor, pot modifica Natura ; „umanizînd-o”, adaptînd-o adică, prin mijloace tehnice, la nevoile de viață ale colectivităților umane.

În vremile noastre însă, a fost studiat cu precădere al doilea aspect al problemei relațiilor Om și Natură, mai întii punînd-o în legătură cu problema „fruntariilor” care despart între ele „Statele”, analizele centrîndu-se deci pe aspectele politice ale problemei „spațiului”.

Mai ales îndată după războiul din 1870, Germania a început a pune problema „spațiului vital”, prin cîteva lucrări de bază, precum cele ale lui Richtofen (1883) și Karl Ritter ; decisiv a fost însă învățămîntul lui Friederich Ratzel, creatorul disciplinei „*Anthropogeografie*” care se străduia să arate în ce chip mediul geografic determină viața socială din toate punctele de vedere, deosebit de importantă fiind însă legătura indisolubilă dintre spațiu și formele politice de organizare statală a societăților umane. Lucrările lui, socotite, astăzi încă, drept „clasice” precum : *Anthropogeographie* ; *Der Staat und seine Boden, geographisch beobachtet* (1886) și mai ales *Die Geographische Lage der grossen Städte* (1903) și *Politische Geographie* ; *Geographie der Staaten, des Verkehrs und Krieges* (1891). *Das Meer, als Quelle des Völkergrossen* (1890).

În studiul *Le sol, la société l'Etat* (1888—1889) publicat în rezumat și în revista lui Emile Durkheim „*L'Année Sociologique*” ceea ce a făcut să fie supranumit militant al imperialismului german — deși calificarea e de nuanță șovină prea clară, dar care totuși nu i-a împiedicat pe geografii francezi să-l considere creator al disciplinei căreia, în ce li privește o numesc

„*Géographie humaine*” ridicind problema sub forma așa numită a „morfolo-
giei sociale” durkheimistă; de care vom avea de discutat în altă parte a
acestei lucrări¹¹.

Deosebiriile dintre „Antropogeografia” lui Ratzel și „Geografia
umană” a lui Vidal de la Blache au fost arătate a fi următoarele: la Ratzel
avem o concepție determinist-cauzală pe cînd la Vidal de la Blache doar
un posibilism geografic. Gusti însă nu a intrat în asemenea discuții privind
„morfolo-
gia socială” și rolul „cauzator” sau numai „incitator”, al geografiei
asupra vieții sociale, reținînd din învățămîntul lui Ratzel doar ideea
centrală a unei posibile legături dintre viața socială și mediul geografic,
format ca fiind un „cadru cosmologic”, în care oamenii au a trăi și a cărui
influență o suferă, dar asupra căruia au și putința de a acționa, creînd
peisagii umanizate, punînd deci din plin problema geografiei umane, urmînd
ca cercetările de teren să dea răspunsuri adecvate, curmîndu-se astfel
controversele.

Cît despre termenul de „cosmologic” ales de Gusti, e probabil o
influență a titlului de „*Cosmos*” pe care Alexandru von Humboldt l-a
dat lucrării lui, premergătoare, a problemelor de geografie umană.

6. *Antropologia cultural-socială. Adolph Bastian și Karl Weule*

Dată fiind părerea lui Wundt că psihologia popoarelor nu putea fi
studiată în laboratoare psihotehnice prin teste aplicate unui grup res-
trîns de persoane, ci prin studierea antropologică a masei unor întregi
populații, era firesc ca Gusti să acorde atenție lucrărilor de „*Völkerkunde*”,
adică de etnologie și folclor, alcătuite în special de cercetătorii populațiilor
din colonii care atrăgeau nu numai prin pitorescul lor, ci și pentru că
erau socotite a fi „primitive”, deci mai simple și mai ușor inteligibile.

La acea vreme deși Germania nu prea poseda colonii, antropologii
germani au elaborat o serie de lucrări de prim rang, fiind citat în special
Adolph Bastian (1826—1905) care a imprimat acestei discipline o deosebită
rigoare, creator fiind, la Berlin, al unui „*Museum für Völkerkunde*” (1886)
și al unor studii de lingvistică africană esențiale în domeniul de „*Sprach-
wissenschaften*”. Dar după 1900 Bastian nu mai ținea cursuri interesante,
fiind prea bătrîn. În schimb Gusti a avut strînse relații cu Karl Weule,
directorul Muzeului etnografic din Lipsca care era și autorul unui scurt,
dar important volum, intitulat oarecum provocator *Die Kultur der Kul-
turlosen*, adică cultura celor lipsiți de cultură care sub paradoxala ei apa-
rență, puneă o problemă principială foarte importantă, purtînd asupra
înțeleșului pe care trebuie să-l dăm conceptului de „cultură”.

Poate nu e de prisos să adăugăm că, probabil, Gusti a preluat de la
muzeele etnografice germane, din Berlin și Lipsca, ideea necesității unor
expuneri sistematice a cercetărilor făcute la teren, de către echipele lui
monografice, concretizate nu numai în expozițiile din Barcelona, Japonia,
Dresda, New York, Paris, la Expoziția Universală din 1939 și cea de la

¹¹ Vidal de la Blache care e creatorul de fapt al Geografiei umane franceze îl prețuia
destul de mult pe Ratzel ca să-și trimită elevii să învețe în Germania pe lângă Ratzel, cum de
pildă a făcut cu Simion Mehedinți. Cf. Mihai David, *Omagiu profesorului Simion Mehedinți*,
Iasi, 1930, p. 8—9.

Porte Maillat privind „locuințele rurale” apoi la cele de la Londra și Belgrad încheiate cu Muzeul Satului, care totuși în intenția lui avea un caracter mai mult sociologic decât etnografic. Totuși gândul că Muzeele trebuie să fie prelegeri științifice efectuate prin obiecte, nu numai prin texte, pare a sta în legătură cu experiențele lui germane.

7. Problema „Eticii” și „Politicii”

În sistemul gustian de gândire figurează constant următorul triptic: „Sociologie, Etică și Politică”. Dacă despre problemele de Etică informația sa a putut deriva din lectura filosofilor în special cele interesând problema „Egoismului și Altruismului”, problemă de etică în egală măsură ca și de psihologie, să urmărim sursele de informație folosite în privința „politicii”.

În această privință e netăgăduit că în Germania, recent constituită ca „Stat” modern, problema modalităților de organizare a unei vieți cuprinzătoare, în deplină ordine, a unui întreg popor, era de primordială importanță. Nu e deci de mirare că au fost alcătuite în Germania o serie de lucrări de teoretizare a experimentelor făcute de către oamenii de stat pentru a da țării, încă fărâmițată în multiple mici state, înfățișarea unui Stat unic, despovărat de toate rămășițele feudale și ridicat la rangul celorlalte state naționale moderne. E deci firesc să fi luat naștere în Germania așa zisele „științe camerale”, teoretizate la înalt nivel filosofic sub numele de „*Statswissenschaften*”.

Cu atât mai mult cu cât întreaga viață politică a Germaniei se desfășura în atmosfera, încă vie, a consecințelor revoluției franceze care pusese în dezbatere întreaga filosofie politică a acelei epoci, continuată de seria crizelor sociale pe care Napoleon le provocase pe harta politică a Statelor europene, în urmărirea utopică a unui continent organizat prin decizii impuse cu forța, de Statul francez, ajuns Imperiu.

E deci explicabil de ce o serie de mari gânditori germani au analizat problema Statelor, căutând să explice principal deosebirea dintre ce este „societatea” și ce este „Statul politic” adică organizarea coerenței sociale printr-o politică statală activă.

Numărul filosofilor care au studiat asemenea probleme e destul de mare, fiind permanent contigue cu problemele Sociologiei aflată încă în curs de naștere, astfel că tradiția unor Herder, Humboldt, Fichte, Schlegel, Hegel era încă vie, numeroase serii stabilind critic istoria teoriilor lor politice ale acestora și ale urmașilor lor¹².

Se adaugă acestor surse de informație mai vechi exemplul viu al vieții politice a Germaniei dominată, în epoca în care se afla Gusti la studii, de mișcarea social-democrată înțoțită de o vastă producție intelectuală prinsă în plină luptă polemică între maxiști ortodocși, cei „lasalieni” și cei „reformiști” cărora li se alătură și mișcarea de idei a social-democrației austriece, problemă pe care așa cum am mai spus Gusti a urmărit-o cu asiduitate.

¹² Vezi de pildă Robert von Mohl, *Geschichte und Literatur der Staatswissenschaften* (1857); De asemenea, cele trei volume ale lui Lorenz von Stein (1850—1890) *Geschichte der sozialen Bewegung in Frankreich, von 1789 bis zum unsere Tage* (analiză critică din punct de vedere german, a teoriilor revoluției franceze). Existau de altfel și încercări de analizare sociologică problemei Politicii și a Statului cum de pildă Gumplowicz *Soziologische Staatslehre* (1892).

Concluzia la care a ajuns poate fi exprimată pe scurt astfel : absolut toate activitățile umane au un caracter axiologic, urmărind adică un anume scop, socotit a fi de „valoare”. Toți oamenii poartă în mod firesc asupra propriei lor vieți, judecâți de valoare, etice propunându-și anume idealuri sau scopuri, imediate, sau îndepărtate, realizarea lor putînd fi urmărită și asigurată prin activități politice, de îndrumare și organizare a vieții sociale.

Cercetătorul sociolog are deci a urmări, prin observare obiectivă, științifică, realitățile sociale explicînd și înțelegînd modul în care oamenii cercetați își făuresc anume scopuri și idealuri încercînd a le realiza prin activități politice. Atitudinile etice și acțiunile politice fac deci parte integrantă din realitățile sociale direct observabile de cercetătorul sociolog, care are însă, în plus, obligația de a-și forma, pe cont propriu, păreri etice și să ducă acțiuni de realizare a ceea ce crede el că este util, drept, echitabil, stabilînd modalități pe care le socotește de natură să asigure edificarea unor societăți mai umane. Această concluzie Gusti o va formula prin însăși titlul pe care îl va da revistei lui, „Arhiva pentru știință și reforma socială” fiind vorba altfel spus de „*Cunoaștere și acțiune*” — cum e intitulat unul din volumele lui.

8. Ideea „monografiilor”

În legătură cu problemele „politice” — era firesc ca Gusti să se intereseze de seria cercetărilor „monografice” făcute pe problema vieții maselor de muncitori industriali, care, la începuturile industrializării, se aflau în condiții de viață cu totul precare, aproape de nivelul celei mai hide sărăcii. Există în această privință o serie de cercetări sociale, efectuate atît în Anglia cît și în Franța, rămase pînă astăzi clasice (Engels, Buret, Vilerme) și mai ales, de la o vreme ale lui Frédéric le Play (1806 — 1882) care cu întreaga lui școală a luat în studiu „*Les ouvriers européens*” (1855) pe calea monografiilor de familie, toate tinzînd la documentarea necesară unor viitoare reforme sociale (*Le réforme sociale en France*) (1864).

În Germania asemenea „monografii” nu erau încă efectuate, rareori putîndu-se cita încercări ca ale lui Tönnies și cîteva altele.

Gusti s-a mărginit a face un studiu, rămas nepublicat, în cadrul uzinelor Zeiss din Yena care i-a întărit certitudinea că asemenea „monografii” — cu scopul final al unor reforme sociale, sînt absolut necesare. Numai că pentru el aceste „monografii” nu trebuiau să fie doar „sociale”, ci „sociologice” adică întemeiate pe o concepție sociologică clară, depășînd treapta simplei descrieri analitice. Întors în țară, vom vedea că a dorit să facă și o monografiere a unei întreprinderi industriale, dar n-a reușit decît să organizeze o lungă serie de monografii de sate, pe o concepție sociologică proprie, asupra căreia e timpul să ne oprim, pentru a o analiza critic.

9. O primă concluzie ce o poate trage

Cîteva idei de bază se pot desprinde ca o concluzie din cele pînă acum spuse despre străduința lui Gusti de a învăța temeinic seria întregă a științelor sociale particulare :

a. Posibilitatea de a construi o știință pozitivă privind legile conviețuirii laolaltă a oamenilor, adică a vieții sociale, prin studierea experimentală a fenomenelor sociale; rupind legăturile tradiționale cu filosofii speculative;

b. folosirea sistematică și simultană a tuturor *științelor sociale particulare* pentru investigarea tuturor aspectelor vieții sociale;

c. Asemenea investigații nu numai multidisciplinare, ci și interdisciplinare trebuie să ducă la o finală sinteză, adică la o viziune „sociologică”.

d. Sociologia concepută deci ca o *sinteză a științelor sociale particulare* nu poate lua naștere decât în cadrul unor cercetări operate în forma „echipelor interdisciplinare”, formă căreia Gusti îi va da ulterior numele de „monografie sociologică” — afirmând că „sociologia va fi monografică ori nu va fi”, formulă deseori afirmată, ea fiind esențială în concepția gustiană a sociologiei; deși ea nu a fost înțeleasă decât rareori și doar greșit, de acei critici care nu și-au dat osteneala să înțeleagă rostul adînc al monografiilor sociologice ca modalitate de studiere pozitivist-științifică a vieții sociale prin mijlocirea tuturor științelor sociale particulare tinzînd toate la sinteză sociologică.

Recunoaștem deci în această poziție teoretică gustiană mai întîi admiterea afirmației lui Wund că studierea „psihologiei popoarelor” se poate face prin analizarea manifestărilor lor spirituale, la care se adaugă completarea că la aceste manifestări „spirituale” (*Geisteswissenschaften*) trebuie adăugate și manifestările de economie politică, de drept, de antropologie biologică și culturală, cele juridice și cele politice, toate dominate, în fond, de substratul lor *etic*, toate urmărind un ideal moral și religios care singură poate fi călăuza efectivă a tuturor acțiunilor noastre politice, de organizare a vieții sociale.

Dar teza că sociologia poate fi constituită numai prin sinteza tuturor științelor sociale particulare, ridică o problemă deosebit de greu rezolvabilă, pe care o vom urmări-o în capitolul următor, străduindu-ne să arătăm în ce mod concepea Gusti că urmează a fi făcută această „sinteză sociologică”.